

IPAK YO'LI MAMLAKATLARI IJTIMOY, IQTISODIY VA SIYOSIY MUNOSABATLARINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8358353>

Sodiqova Muhabbat Salimovna

ADPI, Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

+998914995099

Sodiqova.m5099@gmail.com

Annotatsiya

Buyuk ipak yo'li 17 asrlardan beri Yevropani Osiyo bilan bog'lab kelayotgan yirik savdo yo'li hisoblanadi. Mazkur maqola, Buyuk ipak yo'li Yevropani Osiyo bilan bog'lagan va mavjud bo'lgan asosiy savdo yo'li va uning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarining bugungi kundagi ahamiyati va dolzarbligini ko'rib chiqamiz.

Kalit so'z va iboralar

Buyuk Ipak yo'li, madaniyatlar muloqoti, madaniyatlararo aloqalar, savdo karvoni.

Аннотация

Великий шелковый путь был основным торговым путем, соединяющим Европу и Азию с 17 века. В данной статье рассматривается значение Великого шелкового пути, основного торгового пути, соединявшего Европу с Азией, и его социальные, экономические и политические отношения на сегодняшний день.

Ключевые слова и фразы

Великий шелковый путь, диалог культур, межкультурные коммуникации, торговый караван.

Annotation

The Great Silk Road has been the main trade route connecting Europe and Asia since the 17th century. This article discusses the importance of the Great Silk Road, the main trade route connecting Europe with Asia, and its social, economic and political relations today.

Key words and phrases

The Great Silk Road, dialogue of cultures, intercultural communications, trade caravan.

Qadimgi sivilizatsiyalarning ajoyib yutuqlaridan biri Buyuk Ipak yo'li hisoblanadi. U insoniyat tarixida birinchi marta O'rta yer dengizidan Tinch okeanigacha bo'lgan bepoyon kengliklarda turli mamlakatlar va xalqlarni bog'lab, ularning, iqtisodiy siyosiy va ma'naviy madaniyatini bog'lovchi tizim sifatida

xizmat qildi. “Buyuk Ipak yo’li” tushunchasi o’sha davrda ikki xil ma’noni o’z ichga olib: G’arb va Sharqni tanishtirgan va qimmatbaho tovarlar – ipak bilan bog’liq bo’lgan. Birinchi marta bu atama 1877 yilda nemis olimi Ferdinand Rixthofen tomonidan o’zining "Xitoy" nomli klassik ilmiy asarida ishlatilgan. Shunday qilib, u keng Yevroosiyo qit’asining turli qismlarini bog’laydigan yo’l yani byuk ipak yo’li haqida yoritadi. XXI asrning birinchi o’n yilligidan boshlab “chegaralarning o’rnatilishi” va tendensiyalarga kata urg’u berila boshlandi. Markaziy Osiyo va Uzoq Sharq mamlakatlari globallashuv jarayonida ishtiroki tobora kuchaya boshlandi. Endi butun dunyoning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalarda farovonligi Buyuk Ipak yo’lining ishtirokiga bog’liq bo’lip qoldi. Buyuk Ipak yo’linig eng muhim sohasi nafaqat axborotni tarqatish, balki uning almashinuvidir. Shunday qilib, madaniy yuksalishlar savdo karvonlari orqali xalqlar o’rtasida ma’lumotlar tarqala boshladi. Bu jarayonlarning barchasi madaniy moslashuvga olib keldi, yangi "xorijiy madaniyat" hodisalarning paydo bo’lishi va harakatlar, yangi dunyoqarashni shakllantirishga turtki bo’ldi. Karvon yo’llaridan, yaniy Buyuk Ipak yo’lida tutashuvchi Hindiston Xitoy, Xitoy Markaziy Osiyo, Yaqin va Yaqin Sharq, Osiyo O’rta yer dengizi mamlakatlari bilan tutashgan qismlari bunda muhim tarixiy ro’l o’ynaydi. Bundan kelib chiqib xulosa qilishimiz mumkinki Byuk Ipak yo’li harbiy yurush va majburiy tahdidlarsiz mamlakatlararo madaniy siyosiy va iqtisodiy manbalar almashinuv sifatida samarali vositachi ro’lini bajargan.

Ko’pgina tadqiqotchilar uning hududiy chegaralarini turli yo’llar bilan belgilaydilar. Ipak yo’li chorrahasida Qashqar, Qo’qon, Samarqand, Buxoro, Xiva, Kunya-Urganch, Marv, Nishopur kabi yirik savdo shaharlari paydo bo’lgan. Shunga qaramay, bu hududlar qadimgi sivilizatsiyalarning diqqat markazida bo’lib, ularning tarixini miloddan avvalgi 1500 yillardan ancha oldin hisoblagan.

Turkiya, Kavkaz, G’arbiy Xitoy, Eron, Afg’oniston va Hindistonni bog’lagan karvon yo’llari Buyuk Iipak yo’lini yagona ulkan madaniy va iqtisodiy hududga aylantirdi. Bu hudud bo’ylab odamlar va g’oyalarning erkin harakatlanishi bir qator yirik qomusiy olimlar, shoir va faylasuflar va ularning maktablari rivojlanishiga Ibn Sino, Beruniy, al-Farg’oniy, al-Xorazmiy, Rudakiy, Navoiy kabilarning paydo bo’lishiga xizmat qildi. O’rta asrlardagi muhtasham maqbaralar, masjid va madrasalar hunarmandlarning nafis yaratgan asarlari buning yaqqol dalilidir.

Bugungi kunga qadar Buxoro, Xiva shahrining o’zagi – Ichan-qal’a, o’z jozibasini saqlab qolgan Samarqand va Shahrisabzning temuriy durdonalari g’oyat

bebaho va mo'rt merosdir. Asrlar davomida qadimiy binolar qattiq iqlimdan ta'sirlangan, zilzilalarga duchor bo'lgan. Shu sababli, bu erda doimiy ravishda restavratsiya ishlari olib borilmoqda, ammo bu ba'zida yodgorliklarning haqiqiyiligini yo'qotishiga olib keladi.

Bugungi kunda ko'plab mamlakatlar xalqlari o'z tarixining ildizlarini o'rganishga, ma'naviyatning kelib chiqishini, jahon madaniyatiga milliy daxldorligini tushunishga intilmoqda. Shu bois, so'nggi yillarda Buyuk Ipak yo'liga ilmiy va jamoatchilik e'tibori, uni qayta tiklash g'oyasi madaniy, iqtisodiy va madaniy aloqalarning o'zaro hamkorligining eng muhim kanali sifatida o'sib borayotgani bejiz emas. Buyuk Ipak yo'li insoniyat uchun noyob madaniy qadriyatdir. Shu bois YUNESKO qadimiy xalqlardan hozirgi avlodlarga qoldirgan ulkan merosni nafaqat o'rganish, balki asrab-avaylashga ham alohida e'tibor qaratmoqda.

1972 yilda YUNESKO Jahon madaniy va tabiiy merosini muhofaza qilish to'g'risidagi konvensiyani qabul qildi. Jahon hamjamiyatini insoniyat sivilizatsiyasi egallagan noyob qadriyatlarni tan olish, himoya qilish va qayta tiklash jarayoniga jalb etuvchi ushbu kelishuv tarafdori 146 ta davlatdir. Konvensiya ushbu sohadagi xalqaro hamkorlikning doimiy huquqiy, ma'muriy va moliyaviy asoslarini ta'minlaydi. Uning amalga oshirilishi barcha siyosiy va geografik chegaralardan oshib ketadigan "Jahon merosi konsepsiyasi"ni shakllantirish imkonini berdi. Xalqaro hamjamiyat, qabul qilingan kelishuvga muvofiq, mamlakatlarga jahon qadriyatlari sifatida tasniflangan madaniy va tabiiy obidalarni himoya qilishda yordam beradi. Ularni aniqlash uchun Jahon merosi ro'yxati tuzildi. Bugungi kunda uning tarkibiga 100 dan ortiq davlatdan 721 ta ana shunday obyekt kiritilgan.

Bugungi kunda yuzlab marshrutlar ishlab chiqilgan va barcha qit'alarda ishlaydi. Biroq, uzunligi 12 800 km bo'lgan dunyodagi eng jozibali va eng uzun yo'llardan biri Buyuk Ipak yo'lidir. Ming yillar davomida Sharq va G'arbni ikki tomonlama sivilizatsiya daryosi sifatida bog'lab turgan bu yo'l. O'tgan asrlardagi savdogarlar, missionerlar va geograflarning ekspeditsiyalariga sayyohlar ham qo'shildi. Buyuk Ipak yo'li bo'ylab yo'nalishlarning tashkil etilishi tufayli insoniyatning aksariyat qismi geografik chegaralar bilan cheklanmagan holda jahon merosiga to'g'ridan-to'g'ri kirish imkoniga ega bo'ldi.

1998-yilda YUNESKO "Ipak yo'lini yaxlit o'rganish - muloqot yo'li" deb nomlangan o'n yillik loyiha boshlanganini e'lon qildi. Unda sivilizatsiyalar tarixini keng va har tomonlama o'rganish, Sharq va G'arb o'rtasida yaqin madaniy aloqalar o'rnatish, Yevroosiyo qit'asida yashovchi ko'p sonli xalqlar o'rtasidagi

munosabatlarni yaxshilash ko'zda tutilgan. Buyuk Ipak yo'lining tiklanishi sivilizatsiyalarning ming yillik muloqotining tiklanishidir.

YUNESKOning Jahon madaniy taraqqiyoti o'n yilligi doirasidagi noyob loyiha butun dunyoda Ipak yo'lga qiziqish uyg'otdi. U bir necha yillar davomida ishlab chiqilgan va turli xil faoliyat turlarini o'z ichiga olgan. Bundan tashqari, u o'zining fanlararo yondashuvi bilan ajralib turardi, bu G'arb va Sharq o'rtasida mavjud bo'lgan ilmiy-texnikaviy va madaniy aloqalarni to'liq o'rganish, xalqaro va milliy miqyosdagi tadqiqotlar doirasidagi keyingi tadqiqotlarni rag'batlantirish uchun imkon beradiyat beruvchi jahon merosi hisoblanadi.

Transkontinental aloqalar qishloq jamoalarining yashash tubdan rivojlantirdi, odamlarning dunyoqarashini kengaytirdi va intellektual sohaning yanada jadal rivojlanishiga yordam berdi. Albatta, birinchi navbatda foyda ko'rishni maqsad qilib kelgan qadimgi savdogarlar o'z faoliyatining bunday natijasini xayoliga ham keltirishmagan, ammo aynan Buyuk Ipak yo'li, jahon sivilizatsiyasiga o'ziga xos iqtisodiy siyosiy, madaniy rivojlanishlarga sabab bo'ldi va Buyuk Ipak yo'lini qayta tiklash va rivojlanish yo'lida qilinayotgan izlanishlar o'z natijasini ko'rsatadi. Jahon rivojlanish yo'lida mintaqaviy fikr almashnuvi insonlarni rivojlanishi muhim o'rin tutadi va bunda asosiy vositachi Buyuk Ipak yo'li hisoblanadi.

1. Ipak yo'li: YuNESKO dasturi // Jahon xalqlar va davlatlar tarixi. URL: <http://vsemirnayaistoriya.ru> (kirish sanasi: 06.04.2016).

2. Tavrovskiy Yu.V. Ipak yo'li qaytadi dunyo xaritasi // Nezavisimaya gazeta. 2014. URL: <http://ng.ru> (kirish sanasi: 06.04.2016 y.)2. Bahridin U.

3. Xitoy Buyuk ipakni qayta tiklashni rejalashtirmoqda yo'l//Yangiliklar. Iqtisodiyot. 2014. URL: <http://vestifinance.ru> (kirish sanasi: 06.04.2016).

4. Aleksandrov D. Sergey Ivanov Ipak yo'lini Trans-Sibir bilan birlashtirishni taklif qildi // Slon. 2014 URL:<http://slon.ru> (kirish sanasi: 06.04.2016 yil)

5. Jirov F. Buyuk ipak yo'li ro'yxatga kiritilgan YuNESKOning Jahon merosi // TASS: ma'lumot. Agentlik Rossiya. 2014. URL: <http://itar-tass.com> (kirish sanasi: 06.04. 2016 yil).

6. Buyuk Ipak yo'lining tiklanishi - global konsolidatsiyaga yo'lmi yoki raqobatmi? //Moskva aks-sadosi:radio. 2015. URL: <http://echo.msk.ru> (kirish sanasi: 06.04.2016 yil)